

եկեղեցու հետ ածել է և իւր դերը կատարել, Պէտր է ասել, որ նա արդէն իւր կոչումը լրացրել է, սնուցանելով ամենամաւրապական բարիքներ, և որ յունական եկեղեցին այսօր նրան է պարտական, այն ամէնը ինչ որ դեռ կենդանի է իւր մէջ *.

Թ.

ՕՏԱՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ.

ՕՐԹՈԴՈՔՍ ԵԿԵՂԵՑԻ.

Церк. Вѣстникъ թերթը մի ընդարձակ յողովածով նկարագրում է, թէ ինչ վիճակի մէջ է եղել Օրթոդոքս արեւելքն անցեալ տարին. «Ա. Պոլսոյ Տիեզ. պատրիարքութեան գլխաւոր հոգոսերից մէկն էր Արեւել կղզու բրիտանեայ ազգաբնակութեան ծանր վիճակը, որտեղ եկեղեցական կեանքը երկարատեւ խռովութիւնների շնորհիւ բոլորովին ընկել և եկեղեցւոյ հովիւները ցրուել էին. տարուայ վերջինս երբ յունաց արքայորդի Պէտրի կղզու կառավարիչ նշանակուելով քաղաքական գրութիւնը բարեփոխուեցաւ և խաղաղութիւն հաստատուեցաւ երկրի մէջ՝ կարելի եղաւ նաեւ եկեղեցւոյ բարեկարգութեան մասին մտածել. եպիսկոպոսներն ու միւս հոգեւորականներն իրենց տեղերը վերադարձան, խանդարուած և աւերակ դարձած եկեղեցիներն ու վանքերը վերանորոգել սկսան, դպրոցներ բացին և ինչ: Հարկաւ կտրիքը դեռ շատ մեծ է և տարիների աշխատանք է հարկաւոր մինչև գոնէ արտաքին բարեկարգութիւնը վերականգնել, բայց ներկայ տարահով գրութեան մէջ այլ ևս դժուարութիւններ չեն մնում գործ համար:

— Առաջնորդին Ե. Պատրիարքը իւր հօտի հովուութեան նկատմամբ այն կողմից նպաստաւոր հանգամանքների մէջ էր, որ չէզոք դիրք բռնած լինելով յոյն-տաճկական պատերազմի ժամանակ, վայելում էր սուլթանի վստահութիւնը և կարող էր իւր խնդիրներին յաջող ընթացք տալ տաճիկ կառավարութեան առաջ: Նորա և իւր ռինօզի մի քանի կարգադրութիւնները մանաւանդ կարեւոր են եկեղեցական բարեկարգութեան տեսակէտից. այսպէս՝ պատկազրութեան համար հրամայուած է, որ ամէն ջանք գործ գնեն այդ խորհուրդի որբութիւնը բարձրացնելու ժողովրդի աչքում և դպուշաւոր լինեն մանաւանդ օտա-

րահպատակների պատկերիս. ծխական հոգեւորականութեան համար խառն արգելում է քահանայ կամ տարեկաւ ազ ձեռնադրել, առանց որոշ ծուխի հետ կապելու՝ ձեռնադրել քահանայ 30 տարեկանից և սարկաւազ 25 տարեկանից ցած, ծխականներին արգելում է առանց թեմական առաջնորդի գիտութեան կղերականներ ընտրել. առաջնորդներին պատու իրուում է բոլոր քահանաների և սարկաւազների ցուցակը պատրիարքարան ուղարկել, նոցա վարք ու բարքի վերայ հսկել, թող չտալ որ առանց առաջնորդին յայտնելու տեղից տեղ գնան և ինչ: Նոր կարգադրութիւններ չեն սորա ի հարկէ, բայց ցոյց են տալիս թէ ինչ քաների համար գլխաւորապէս և ինչ կերպ հոգ է աւանում պատրիարքարանը: — Բաղկանեան թերակղզու փոքր սլաւոն աղգութիւններին հետ ունեցած վէճին զայով պատրիարքարանը ստիպուած եղաւ կրկին նոր զեջում անել սերբերին նորանով, որ Սկուպի թեմի առաջնորդ նշանակուեցաւ մի սերբ վարդապետ: Իսկ Բուդապեշտին հետ թէպէտ մի ժամանակ լուր տարածուեցաւ, թէ հաշտութիւն կայացնելու մտադրութիւն կայ, բայց ինքը Բուդապեշտի Եկզարթը հերքեց այդ լուրը: Արագիւնները կրելով նա ասել է. «Եթէ յունաց պատրիարքութիւնը իւր մեղքերը ձանաչել է, թող վերջ տայ հերձուածին, Բուդապեշտի եկեղեցին ո՛չ մի զեջում և ո՛չ մի զսնորդութիւն չի անել, որ աղգային շահերը դէմ լինէր. գոնէ ես քանի այս եկեղեցու գլուխն եմ այդպիսի բան թող չեմ տայ: Ես ամենից առաջ Բուդապեշտ և նուիրել եմ ինձ Բուդապեշտի եկեղեցուն և Բուդապեշտի ժողովրդին»: Ա. Պոլսում Բուդապեշտը եկեղեցու հանդիսաւոր օծումը աւելի ոյժ տուաւ հակառակութեան: — Բոսնեայ և Հերցեգովինայի օրթոդոքսները կողմից պատգամաւորութիւնը դրուելով՝ պատրիարքարանը փոքր ձեց նոցա ներքին գործերի մէջ խառնուել, բայց ինչպէս երևում է Բ. դրան ճշման ներքոյ այդ միջամտութիւնը հետեանք չունեցաւ: — Առանձին ուշադրութեան արժանի մի դէպք էր նաեւ Սալոնիքի Արքեպիսկոպոսի եպիսկոպոսի պատրիարքին այցելելը. թէպէտ այդ այցելութեան արդեւնքը յայտնի չէ, բայց այն հանգամանքը, որ նա անել է ունեցել 194 անդլիական եպիսկոպոսների ժողովական լիճում և օրթոդոքս եկեղեցւոյ հետ յարաբերութիւն հաստատելու նըպատակով՝ ինքն ըստ ինքեան կարեւոր երևոյթ է:

Անտիօքի և Նրուսադէմի պատրիարքութիւնները զբաղուած են շարունակ ներքին դժուարութիւններով և կաթոլիկ ու բողոքական միաբնակարարների դէմ մարտաւելով, որոնք կամաց կամաց խլում են նոցանից իրենց հօտը: Ներքին դժուարութեանց գլխաւոր պատճառ լինում է յոյն և ա-

* Կարեւոր ամսակարգի մի քանի տեղերի վերաբերեալ և կրօնական:

տրի տարրերի մշտական հակառակութիւնը: 1897 թ. վերջին Անտիոքի Սպիրիդոն պատրիարքը և օթ տեղական մետրապոլիտների ժողովով ակթուից զրկուել էր և տեղը նշանակուել Մարաց մետրապոլիտ ներմանին, որին և Բ. Գուռը ճանաչեց. բայց մետրոպոլիտների մի ուրիշ ժողով Լաւադոսկիայ Մեղեմիոս մետրապոլիտին ընտրեց, որին Բ. Գուռը չի ճանաչել, և այսպէս միաժամանակ 3 պատրիարքներ են հանգէս եկել, որոնցից իւրաքանչիւրը իւր կողմնակիցներն ունի և հակառակութեան պատճառ է:—Ներքուստ աւելի խաղաղ վիճակի մէջ է Աղեքսանդրիայ եկեղեցին: որի դառամեայ Սոփրոնիոս պատրիարքը շարունակում է արթնութեամբ հակել իւր հօտի վերայ, բայց օտար եկեղեցիների առաքելութեան կողմից վտանգն այստեղ աւելի մեծ է. Լաւանտէն կաթողիկոսների թիւը Եդիպատոսում 57,420 է, չմաշուած 20,000 Ղպտի և 17,410 այլ ձէսերի կաթողիկոսներն, Աղեքսանդրիայում նստում է պապի կողմից մի «առաքելական փոխանորդ», որի իշխանութեան ներքոյ կան 42 առաքելութեան կենդրոններ, 64 եկեղեցիներ, 94 քահանաներով և 81 դպրոցներ: Հռոմէական եկեղեցւոյ ազդեցութիւնը տարածւում է նաև Հաբէշտանում, ուր նոյնպէս առանձին «առաքելական փոխանորդութիւն» է հաստատուած և ունի իւր հսկողութեան ներքոյ մի դպրանոց, 10 դպրոցներ, մի օրբանոց երկսեռ մանուկների համար, իսկ եթովպական ձէս պահպանող կաթողիկոսների թիւն է մօտ 30,000.

—Արեւելքում կան նաև երկու անկախ արքեպիսկոպոսութիւններ՝ Սկպրոսում և Սինա լեւրան վերան, բայց նոցա միակերպ ներքին կեանքից կարևոր բան յայտնի չէ:

—Հելլենական եկեղեցին դժբախդ պատերազմից յետոյ ուրիշ խնդիրների հետ՝ այն գլխաւոր խնդրաբ պէտք է հանել, թէ ձախողութիւնների մէջ զիմանալու համար մի ժողովուրդ բարոյական մեծ ոյժ պէտք է ունենայ, որ շատ կողմերով պահպանում էր հելլէն ժողովրդին: Աստի սինոդը իւր արժանաւոր նախադաս Պրոփուլի մետրապոլիտի հետ առանձին ու շք դարձրին ժողովուրդի կրթութեան և բարոյական դաստիարակութեան վերայ և մեծ ջանք դրձն կառավարութեան համոզելու, որ օրէնքներով և վարչական կարգադրութիւններով նպատակ այն դրձին: Այսպէս յաջողուեցաւ համաձայնութիւն ստանալ, որ համալսարանի ստատածաբանական բաժնում 4 ամբիոններ լիւրայ աւելանան նաև 3 թափուր մնացած ամբիոններ, աւելի կրձնական կրթական մասնաւոր ընկերութիւնների օգնութեամբ քաջալիւրուեցաւ քարոզչութեան գործը, թէպէտ օրինական ճանապարհով յատկապէս քա-

րոզչութեան համար նշանակուած հոգևորականների վիճակը բարելաւելու ծրագիրը դեռ գործադրութիւն չի գտել, նոր օրինադրութեան մէջ կարևոր տեղ դրուեցաւ հոգևոր դպրոցների բարւոյման խնդրին վեցամեայ ստորին և քառամեայ մասնաւոր դասընթաց ունեցող այդ դպրոցների և այդ տեղ աւանդում ուսումը պարտաւորեցուցել պէտք է լինի ապագայում բոլոր ծխական հովիւներին համար: Պրոփուլի մետրապոլիտը հոգ տանելով առանձնապէս նաև վանականութեան բարոյական վիճակի մասին՝ մի շրջաբերականով պատուիրել է որ կենդրնական վարչութեան վիճակադրական տեղեկութիւններ տրուին բոլոր վանքերից: Այլ և նորա առաջարկութեամբ Աթէնքի քաղաքական վարչութիւնը հրամայել է բոլոր խանութներն ու արհեստանոցները փակել կիրակի և տօն օրերին մինչև պատարագի վերջնալը իսկ օղէաները բոլորովին փակել մեծ տօներին:

—Ռումինիոյ թագաւորութեան օրթոդոքս եկեղեցու համար ամենից կարևոր դէպքն էր թագաւորի այցելութիւն գալը Ռուսաստան, որի առիթ եղաւ սերտ բարեկամական կապեր հաստատելու հարևան դաւանակից հզօր պետութեան հետ և այդպիսով զօրացնելու օրթոդոքս եկեղեցու վարչութեան ձայնը տեղական կառավարութեան առաջ: Կարևոր է նաև նոր հրատարակուած այն օրէնքը, որի զօրութեամբ այսուհետև միջնակարգ դպրոցների բոլոր դասարաններում կրօնի դասատուութիւն պէտք է լինի մինչդեռ առաջ միայն չորս նախապատրաստական դասարաններում էր, նոր օրէնքը պահանջում է նոյնպէս, որ միջնակարգ դպրոցներում կրօնի դասատուները բարձրագոյն կրթութիւն ստացած լինեն, ուստի և այգպիսիների թիւն աւելացնելու համար բացւում է երկրորդ աստածաբանական բաժին Եաչի համալսարանում (առաջինը Բուքրեշտի համալսարանում է 1881 թ. ից ի վեր): Պէտք է նկատել որ ռումինական օրինաց համաձայն բոլոր եպիսկոպոսներն ու քաղաքում ծառայող քահանաներն ու սարկաւաղները նոյնպէս բարձր կրթութիւն պէտք է ունենան և «լիցէնցիա»-ի աստիճան ստացած լինին: Նոր օրէնքը արդելում է նաև քանդել ու նորոգել հին պատմական նշանակութիւն ունեցող եկեղեցիներն ու վանքերը, առանց կենդրնական եկեղեցական իշխանութեան և հնադրական մասնաժողովի գէտութեան, լինպէս և տաճարները դորդարել նկարներով, առանց թոյլտուութեան հոգևոր իշխանութեան:

Բուլղարական եկեղեցին, որ բացի բուն բողոքարական իշխանութիւնից (11 թեմերի բաժանում) իւր մէջ առնում է նաև Թրակիայում և Մակեդոնիայում ապրող բուլղարներին (թեմերի

Թիւ ք վերջին տարին 8-ի հասցրած)՝ միայն Տիեզրաբարձութեան ներկայացուցիչներն չնորհիւ գրեթէ ամեն անգամ յաջողութեամբ յառաջ է անում իւր դատը:—Բնչպէս Բուժանիոյ՝ այնպէս և առաւել բուժարական օրթոդոքս եկեղեցւոյ համար մեծ նշանակութիւն ունէր Ֆերզինանդ իշխանի այցելութեան զայր Ռուսաց մեծադոր Կայսեր, իշխանուհու և օրթոդոքս մկրտած Բորիս Թագաժառանգի հետ:—Ներքին բարեկարգութեան նկատմամբ բոլորական սինոդն ևս առանձին ուշադրութիւն է դարձնում հոգեւոր կրթութեան վերայ, որ բաւական չեալ է մնացել այստեղ, ինչպէս է տանում մանաւանդ երկու հոգեւոր դպրոցների մասին, որոնցք մէկը Կ. Պոլսում է, Էկզարխի հսկողութեան ներքոյ, միւսը Սամսոկոյում: Սինոդը կամենում էր վերջինս Սոֆիա մայրաքաղաքը տեղափոխել, բայց ազգ. ժողովն ընդդիմացաւ: Զանք է լինում նաև կրօնաւորների կրթութեան ատենանք բարձրացնել և այս նպատակով սկսել են դպրոցներ բանալ վանքերի մօտ: Այս Զանքերի մէջ եռանդուն մասնակցութիւն ունէր սինոդի նախագահ Գրիգորի մեաբապոստոսը, որ վախճանուեցաւ անցեալ թուի գեկա-ի 16-ին, փոխորէնը ժամանակաւոր նախագահ է նշանակուած Սամսոկի մեաբապոստոս Գրիգորէն:

Սերբիական եկեղեցին կորցրեց իւր զլուխ Միքայէլ մեաբապոստոսին, բայց մեծ գովութեամբ են խօսում նորա յաջորդ Կնոսկենտի մեաբապոստի մասին, որ ռուսական կրթութիւն է բուսացել (Սինովի հոգեւոր ճեմարանն աւարտել) և դեռ իւր սովորական քահանայ եղած միջոցին եռանդուն մասնակցութիւն ունեցել պետական գործերի մէջ այժմեան թագաւորի խոստովանահայրը լինելով և նոյն իսկ լուսաւորութեան ու եկեղեցական գործերի նախորարութեան օգնականի պաշտօն վարելով, ուստի յաջողութեամբ պաշտպան է հանդիսանում սլաւոնական շահերին այժմեան կառավարութեան առաջ, որի վերայ աղղեցութիւն է ձեռք բերել կրկին նախկին թագաւոր և թագաւորահայր զէպի արեմուք հակուող և հակառուսական քաղաքականութեան պաշտպան Միլանը:

Նոր Մաքեդոնացի յաջողութիւններից մէկը համարուում է այն, որ կարադաղէլ է հաշտեցնել իւր նախորդի ժամանակ յառաջ եկած երկու եկեղեցական կռուակցութիւնները, թեմեր տալով այն անպաշտօն կաթոլիկոսներին, որոնք հակաթու մեաբապոստի ձեռնադրած լինելով՝ երկար տարիներ հեռացած էին գործից և իբրև կաթոլիկոս չէին ճանաչուում:—

Սերբիայում ևս անցեալ տարին նոր օրէնք հրատարակուեցաւ. «Լոսուածարանութիւն» կո-

չուած Բեկդրադի մեակ հոգեւոր դպրոցի մասին, որով ռուսացիների թիւը զգալի կերպով աւելանում է և կարեւոր փոփոխութիւններ են մտնում ռուսացական կազմի մէջ:

Հարեան ցեղակից Չերնոգորեան շարունակում էր նաև եկեղեցական տեսակէտից իւր խաղաղ և ապահով կեանքը՝ Ֆերզինանդ իշխանի այցելութեամբ աւելի ևս ամրացնելով բարեկամական կապերը դաւանակից Բոլղարիայի, ինչպէս և հօր Ռուսաստանի հետ: Մամուլի մէջ երբեմն երբեմն լոյս ընկնող այն լուրը, թէ կաթոլիկական պրոպագանդան յաջողութիւն ունի այստեղ, հերքել է լուսաւորութեան եկեղեցական գործերի պաշտօնական թերթը, որ յայտնում է ընդհակառակն, թէ վերջին տարիները խառն ամուսնութիւնների միջոցաւ և ազատ կերպով մի քանի տասնեակ կաթոլիկներ օրթոդոքս դաւանութիւն են ընդունել այստեղ:

Գալով վերջապէս Աւստրիոյ հպատակ օրթոդոքս եկեղեցիներին պէտք է նկատել, որ քանի պետութիւնը ահազին երկարաւիտութեան մէջ է գերմանական, սլաւոնական, հունդարական ազգութիւնների փոխադարձ կռիւների շնորհիւ, բնականաբար այդ կռիւներն աղղեցութիւն են ունենում և ցեղական ու դաւանական հակառակութիւնը կենդանի պահում տարբեր եկեղեցիների մէջ:

Այսպէս Բուկովինիոյ և Գաղմասիայի անկախ արքեպիսկոպոսական եկեղեցին, որի առաջին մասնի բնակիչները խառն ռուսիներ և ռումիլներ են, իսկ երկրորդներ սերբիական ծագումն ունեն, մի կողմից շարունակ կաթոլիկութեան գէժ մտքամտման մէջ է, միւս կողմից մասնաւորապէս Բուկովինիայում ռումիլն տարբը ձգտելով իշխել ռուսականի վերայ, վերջնոյս դժգոհութիւնն է գրգռում: Այստեղ մեծ յաջողութիւն ունին եղուիտ քարոզիչները, և Բուկովինիայի օրթոդոքս եկեղեցին, որ բաւականաչափ ոյժ և կրթութեամբ եռանդուն հոգեւորականութիւն չունի նոցա գիմազիելու համար՝ մեծ վտանգի մէջ է համարուում: Իսկ ռումիլն տարբի գերակշռութիւնը ռուսականի նկատմամբ բացատրվում է նորանով, որ եկեղեցական բարձրագոյն վարչութիւն կազմող կոնսիստորիային գրեթէ բոլոր անդամները ռումիլներ են: Չերվոնցի համալսարանի ստատուածքանական բաժնի բոլոր աւարիներն ևս, բացի երկուսից, ռումիլն բնակուող են դատախօսուում: Այս պատճառաւ մօտ ժամանակներս պետական ժողովի երկու ռումիլն ներկայացուցիչները պահանջ են գրել՝ ա) կոնսիստորիան երկու մասի բաժանել՝ ռումիլական և ռուսական, որոնք ընդհանուր գործերը միասին կկարգադրեն, իսկ այս կամ այն ազգու-

Թեան վերաբերեալներն առանձին. բ) Չերվոնեցի և Բազովիցի եպիսկոպոսներն լիովնօրէն մէկ ուսմին ցեղից նշանակուին մէկ ուսմին: Վերջին առաջարկութիւնն անցեալ տարի իրականացել է մասամբ նորանով: որ Բազովիցի եպիսկոպոս է նշանակուել զիմանական Վլադիմիր Գէ-Թէպտա վարդապետը ազգով ուսմին:

— Միակ իսկապէս ուրախառիթ դէպքը այս եկեղեցւոյ համար եղել է անցեալ տարի այն, որ սեպտ. 19 նոր օրէնքով ինչպէս կաթողիկոսայնպէս օրթոդոքս հոգեւորականներն ռոմիններն աւելացրել են և դորանով նոցա վիճակի բարւոյթմանը մեծապէս նպաստել:

Աւստրիական պետութեան միւս կէտի Ռենդարական բաժնի մէջ Պարլովիցի անկախ պատրիարքութիւնը կայ, որի սերբ ժողովուրդը աւելի ևս ենթակայ է ներքին կուսակցական կռիւներին: Սրբոսկան տեսակէտից այստեղ վատնոյն այնքան օտար բարոյղներն կողմից չէ, որչափ նոյն իսկ իրենց սերբերի մէջ ծագած մի աւսակ բողոքական շարժման կողմից, որ «նազարականութիւն» է կոչուում: Ընդհանրապէս մօտ 1000 հոգի հասակաւ որ կաթողիկոսներ իրենց երեխաներով օրթոդոքս դասանութիւն են ընդունել այստեղ:

— Մի երբորդ անկախ օրթոդոքս եկեղեցի է Ռենդարական Զերմանշտադի բումինական մետրապոլիտութիւնը, որ աւելի յաճող կերպով մարտում է մաժարներն ոտնձգութեանց դէմ, բայց այստեղ ևս կաթողիկոս եկեղեցւոյ հետ միացած բումիններն յաճախ երկպառակութեան պատճառ են լինում: — Ինչ վերաբերում է Բոսնիոյ և Հերցեգովինիոյ անուանական կերպով Տիեզ. պատրիարքի իշխանութեան ներքոյ գտնուող օրթոդոքսներն, նոցա կողմից անվերջ գանդատներ են լինում կառավարութեան անասնի ճնշմանց և կաթողիկոսական պրոպագանդայի դէմ, բայց ոչ գեռ տեղական եկեղեցւոյ վարչութիւնը առանձին եռանդ է ցոյց տուել և ոչ գրոցի լուրջ միջոցներ են ձեռք առնուել այդ գանդատներն վերջ տալու: Յիշեցինք որ նոցա բողոքը Տիեզ. Պատրիարքին անհետեանք մնաց. լուրեր են տարածում իւր վերջինս 500,000 գուլդէն կաշառք է ստացել Աւստրիական կառավարութիւնից դուրս համար:

Ռուսաց եկեղեցւոյ նկատմամբ մենք մի ընդհանուր ակնարկ յառաջ էինք բերել արդէն անցեալ թուականի վերջին համարում: Այնչեւք այստեղ միայն, ուր Պալլապի մետրոպոլիտի վախճանը նորանոր տեղափոխութիւնների առիթ տուաւ. Ռուսաց հոգեւոր վարչութեան մէջ: Մետրոպոլիտ նշանակուած Սրբ. Անտանիլի տեղ Բիւլանդիոյ արքեպիսկոպոս կարգուեցաւ Սարատովի եպիսկո-

պոս Սրբ. Նիկողայ. նորա աթոռը յանձնուեցաւ Պետերբուրգի հոգեւոր ճեմարանի տեսուչ և Նարվի եպիսկոպոս Սրբ. Իօաննին. տեսուչ նշանակուեցաւ սորա իմաստէն Կ. Պալտայ Ռուսաց դեպանատան եկեղեցւոյ հովիւ Բորիս վարդապետը և ինչ և Ալէուտիայի նշանաւոր Նիկողայ եպիսկոպոսը Տարիկեան նահանգը իմաստորուեցաւ. եպիս. ձեռնադրութիւն և տեղափոխութիւններ եղան Սերբիայում. Պադանի արքեպիսկոպոսական թեմի վերայ մի իմասնորդութիւն աւելացաւ և ինչ միջից Մոսկուայի Հոգեւոր ճեմարանը որ վերջին ժամանակներս միշտ վարդապետ տեսուչներով էր կառավարուում՝ բախտ ունեցաւ եպիսկոպոս ձեռնադրուած տեսնել իւր այժմեան տեսուչ Արսէնի վարդապետին, որ ստանում է Վոյսկալումի թեմը՝ պահելով միանգամայն նախկին պաշտօնը: — Առանձնապէս յիշել պէտք է նաեւ Ամենոդոմած Պալտայ առաջնորդը, որ բարեհաճել է մի միջինն բուրլի շնորհել «Արմիր խաչի» ընկերութեան միջոցաւ յօգուտ վատ հունձի պատճառով վնասուած նահանգներն սովեալ ժողովրդեան: — Արտատահմանում Ռուսաց եկեղեցին երկու աչքի ընկնող հանդէսներ ունեցաւ վերջերս, զեկտեմբեր 6-ին մի կիկեցւո հիմք դրուեցաւ հեռու հարաւային Ամերիկայում Արգենտինեան հասարակապետութեան Բուէնոս-այրէս մայրաքաղաքի մէջ, և ապրիլ 6-ին մեծ շուքով օծուեցաւ Վիեննայում կառուցած նոր փառաւոր տաճարը: Վերջին հանգէտը կատարելու համար Վիեննա էր ուղարկուած Վարչապի Իերնիմ արքեպիսկոպոսը և ներկայ էին բազմաթիւ ուսու և օտար բարձրաստիճան անձինք ու պատգամաւորութիւններ: — Տիեզերական ժողովի արեւցոյրեան, արքեպիսկոպոսի ղեկ մատնման և այլ նման հարցեր շարունակում են արժարծուել մամուլի մէջ և հասարակաց կարծիքը դադեցնել. բայց գոցա մասին խօսելը կմնայ մի ուրիշ անդամի:

ԿԱԹՈՒԼԻԿ ԵԿԵՂԵՑԻ

Chronik d. Chr. Welt Թերթը մի ընդհանուր ակնարկ է ձգում Հռոմէական եկեղեցւոյ յանուար—մարտ ամիսներում ներկայացրած վիճակի վերայ, որից քաղում ենք հետեւեալը:

Պապի առողջութիւնն բաւական ժամանակ զբաղեցրեց աշխարհին. շատ խօսուեցաւ ապագայ Պապի և նորա բռնելիք քաղաքականութեան մասին և այդ առթիւ հետաքրքրական խորհրդածութիւնների առարկայ եղաւ այն կէտը, թէ ինչ դիրք ունի այժմ պապականութիւնը այլ և այլ մեծ երկրներում, Զարմանալի է որ, ինչպէս բոլոր երեւոյթները վկայում են, պապի հեղինակութիւնն այժմ ամէնից աւելի զօրեղ է բողոքական

գերիշխանութեան ներքոյ գտնուած երկրներում Գերմանիայում և Անգղիայում: Գերմ. պետական ժողովի մէջ իւրաքանչիւր հուսակցութեան զընկաւոր ջանքն է հարծեալ զօրաւոր կաթոլիկ կեդրոնի հաճութիւնը ձեռք բերել, իսկ կառավարութիւնը երբեմն մինչև իսկ անպատուարներ զնջումներ է անում: քաջաշնորհ է կաթոլիկական ամենաձայնող ձգտումներ, միայն թէ կարողանայ օգուտ քաղել այդ հաճութիւնից իւր քաղաքական նպատակները յառաջ տանելուն համար: Վաթիկանի տարիներէ ի վեր պաշտպանած դատը՝ Յիսուսեան կտրգի դէմ եղած օրէնքը վերացնել և իրաւունք ստանալ, որ նա ազատ մնալով դործէ Գերմանիա, ինչպէս երեւում է շուտով յաղթանակ կտանէ, և առհասարակ կաթոլիկներն այնպիսի յաջողութիւններ են աւնենում, որ կարելի էր մտածել՝ թէ իշխող դուանութիւնն այնտեղ կաթոլիկութիւնն է, և ո՛չ բողոքականութիւնը: Արտֆ. Հէլլի դատապարտութիւնը պարզ ազդեցոյց էր, թէ պապական վարչութիւնը կարող է գեւ ըսնանալ ըստ հաճոյցի, և այնուամենայնիւ կաթոլիկ գերմանացիները Հռոմից եկած պապամեծերն իբրեւ որբութիւն կրնադունեն և կաշտապանեն ատելի բողոքականութեան դէմ:

Անգլիայում հռոմէական ազդեցութեան աշիւք ընկնող նշանն է այն, որ մի զօրեղ կուսակցութիւն աշխատում է անգլիկան եկեղեցւոյ անդամներին վարժեցնել կաթոլիկական կարգերի և սովորութիւններին, և սորա շատ աւելի մօտ են դրւում իրենց և յարգանքով են վերաբերում մ հռոմէական եկեղեցւուն քան բողոքականներին: Թէպէտ մինչև այժմ Հռոմին զիջումներ անել տալու և այդպիսով յարաբերութիւն հաստատուելու վարձերը դուր են անցել, բայց կատիւածելի է՝ արդեօք անգլիկանների այս կուսակցութիւնը հետզհետէ այնչափ չի մօտենայ, որ բոլորովին յարի կաթոլիկութեան:

Վաթիկանական երկրներում հռոմէական եկեղեցւոյ դրութիւնը բոլորովին ուրիշ է: Սպանիայում թէպէտ պապական ազդեցութիւնն ունի վիճելի է գեւ և ու. ինչպէս նկատել ենք, այժմեան կառավարութիւնը կղերական ուղղութեան է հետևում ամբողջապէս, բայց հետզհետէ բողոքող ձայններ շատանում են սրանք Սպանիայի յետադիմութեան և բոլոր դժբաղդութեանց պատճառը կղերականներն են համարում: Հարկաւ պապական իշխանութեան հոգը չեն ամենին այդպիսի բողոքները, սակայն ակնիբն է որ Սպանիան զգալի կերպով տկարանում է և նորա կալուածները օտարների ձեռքն են անցնում: սրով և նորոնոր երկրներ կենում են հռոմէական ազդեցութեան տակից, — Հարավային Ամերիկայում մի ժամանակ սպանացիների հիմնած գաղութական

թիւները, ինչպէս նկատել ենք, թէ կաթոլիկական և թէ քաղաքական տեսակէտից շատ կատիւածելի դրութեան մէջ են այժմ: Թէ ժողովրդի և թէ մանաւանդ հոգեւորականութեան բարոյականութիւնը շատ ընկած է այնտեղ, պետական կողմը քաջացաւում է, և եթէ մօտիկ ապագայում օտար տիրապետողներ հաստատուին երկրի մէջ՝ կաթոլիկութիւն կկորցնէ անշուշտ օտքի տակի հոգը:

Բուն Իտալիայում յերաւել հասարակ բարեպաշտ ժողովուրդը գեւ հաւատարիմ է մնացել եկեղեցւուն, բայց սրահա զօրեղ չեն այդ ժողովրդի մէջ հայրենասիրական զգացումները, այնպէս որ եթէ մի օր ընդհարումն զգացուի եկեղեցականի և ազգայինի մէջ, ամենայն հաւանականութեամբ գերակշռութիւնը կըկին վերջնոյս կողմը կլինի: Անիշխանական և յեղափոխական գաղափարների զօրանալը նայնպէս ոչինչ լաւ ապագայ չէ խոստանում պապականութեան: Անթադրելով իսկ, թէ երկրի այժմեան անտեսական տաղնապի շնորհիւ զայրոյթն այնչափ մեծանայ, որ պապական իշխանութիւնը կարողանայ ընդհանուր դժգոհութիւնից օգտուելով թաղաւորութիւնը կործանել և նորա տեղը ըսնել, այնուամենայնիւ նորա համար այնպիսի նոր դժուարութիւններ կծագեն, յեղափոխական տարրերի դէմ կուռեն այնչափ ծանր կլինի նորա համար, որ նա շատ աւելի անապահով վիճակի մէջ կընկնի քան այժմ, և ոչ մի հնար չի ունենայ երազած աշխարհական իշխանութիւնը հաստատել: Մնում է ուրեմն հաշտութիւն կայացնել թագաւորի հետ: բայց այդտեղ ևս հարց է՝ արդեօք այն զէպրում իսկ երբ յաջնի մի պապ նստեցնել, որ այդ բայն անելու տրամադրութիւն ցոյց տուող լինի կկարողանայ նա իւր ցանկութիւն իրադրածել հակառակ հաղար ու մի տեսակ խոչընդոտների և կուսակցական խնդիրների:

Ֆրանսիայում յայտնի է թէ ինչ ահագին շորժում ձգեց վերջին տարիներս Գրիգորի դատար: Այս դատի մէջ դուռ կրօնական խնդիր չկայ ի հարկէ, բայց որովհետեւ կղերական տարրը եւ անդուն մասնակցութիւն է ցոյց տուել յօգուտ Գրաքիստի հակառակորդներին ուստի պաշտպանները որոնց մէջ բաւական թուով բողոքականներ կան, խիստ հակակղերական ուղղութիւն են ըսնել և այդտեղ բարդութիւններ կարող են ծագել հռոմէական եկեղեցւոյ համար: Վաթիկան մի խումբ բաժնականների ազատական շարժման մասին մի բանի անդամ խօսել ենք, այս շարժումն արդէն դուռ կրօնական է, մինչև այժմ գերծ է մնացել արտաքին խորթ ազդեցութիւնից և ապրած լինելով ազգային հոգի վերայ, ունենալով խոհարար և աւագուն կաթոլիկ եկեղեցւոյ

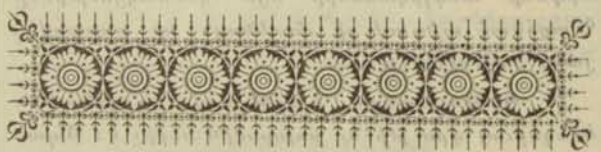
ներքին կեանքին և ամբողջ դրութեան քաջ ծանօթ ներկայացուցիչներ՝ յաջող ապագայ է խոստանում:

Աւստրիայում ընդհանուր կենդանի հետաքրքրութեան առարկայ է դեռ՝ «Երաց Լուսմից» նշանաբանով սկսուած շարժումը: Սպասուում էր, որ մի քանի յաջողութեան միահամուռ գործով կարելի կլինի զօրեղ ապաւորութիւն գործել և ընդարձակ ծաւալ տալ գործին: Բայց չյաջողեցաւ և ինչպէս երևում է չի էլ յաջողի: Թէպէտ բողոքական Գերմանեայի կողմից ամէն կերպ ազդակիցներին խրախուսելու ջանքերը բազմապատկուում են, որ նոքա թօթախին Լուսմի լուծը, բայց միւս կողմից զօրանում են նաև դաւանափոխները լրջութեան դէմ եղած կասկածները: և հաւանականաբար բողոքական եկեղեցին մեծ վստասի չի ունենայ այստեղ: Այնուամենայնիւ վստահը մեծ է և մնասոր զգալի Լուսմի համար, ուստի կաթոլիկ կղերականութիւնը սաստիկ իրարանցման մէջ է և շրտականանալով մամուլի քարոզի եկեղեցական այլևայլ նշանաբանութիւններին միջոցաւ իւր դատը պաշտպանելու, ամէն ջանք գործ է դնում կառավարութեանն ստիպելու որ ոստիկանական միջոցներ ձեռք առնէ դաւանափոխների դէմ:

Այսպէս ուրեմն որչափ և զօրեղ լինի կաթոլիկութիւնը՝ ամէն տեղ զօրեղ հակառակորդներ ունի և սպառնալից ապագայի հանդէպ է դնում: Հետաքրքիր է առանձնապէս նորա դրութիւնը Հիւսիս Ամերիկայում: Այստեղ պարզ երևում է, թէ ինչպէս կաթոլիկ եկեղեցին այն դէպքում, երբ բողոքականութեան հետ մրցման մէջ է՝ զօրանում է ներքուստ: Բայց և թէ ինչպէս միաժամանակ ինքնուրոյն ողի է մնուցանում, որ վաղ կամ ուշ ընդհարում կարող է յառաջ բերել վատիկանի հետ: Պատը բանագրեց այն ինքնուրոյն ուղղութիւնը, որ «ամերիկականութիւն» է կոչուում: Բայց այդ առթիւ Գիրքոն կարգինալին ուղղած զրութեան մէջ՝ նա այնպիսի տեղ պատկեր է գծագրում, որ իւրաքանչիւր ամերիկացի հողեւորական ևս ազատ խզով այդ ձևի «ամերիկականութիւնը» կրանագրէ: մինչդեռ իսկականը շարունակում է զարգանալ և յառաջադիմել: Բացի գործնից, ամերիկական կառավարութիւնը չզիւտ իւր քաղաքական և քաղաքակրթական նպատակներն իրագործելու խնդրում որևէ է խոչընդոտի առաջ կանգ առնել: և ինչպէս բուն երկրի՝ այնպէս և նոր նուաճած նահանգներն մէջ կաթ. եկեղեցուն ոչ մի դիմում անել տրամադրւ չէ:

Մի խոսքով կաթոլիկութեան հոյակապ շէնքը խաբսուլ տեղեր շատ ունի: Բայց նորա ճարտար վարիչներն արթուն են և անդադար աշ-

խատում են՝ մի կողմից քաղաքական աշխարհի մէջ յաջողութեան դիմք պահպանել, միւս կողմից կարգաճի փոխարէն առաքելութեան ճանապարհով նորանոր ժողովուրդներ նուաճել: Պատի ցանկութիւնը խաղաղութեան համաժողովի մէջ եւրոպական պետութիւնների շարքում մասնակցութիւն ունենալ՝ անկատար մնաց, որովհետև վերջիններն յարգեցին խաղաղական կառավարութեան բողոքն այդ նկատմամբ: Բայց Լուսմի. հիւանդութեանից ելնելուց յետոյ՝ առաջին անգամ կարգինալների ակումբին տրած հանդիսարանը ընդունելութեան միջոցին յայտնել է, որ ինքը հոգւով մասնակից է և խնդակից այդ դեղեցիկ ձեռնարկութեան և ցանկանում է ի սրտէ, որ յաջողի այդպիսով սկիզբ դնել արևմտահեղութիւնների վերջացնելու և ազգերի մէջ բնական գորութեամբ լուծելու գաղափարի իրագործման: Բնականաբար ինչպէս միշտ, այնպէս և այժմ, նա առանձին մեծ տեղ էր տալիս պապական աթոռին այս խաղաղութեան գործի մէջ և մասնացոյց անում այն դերը, որ իբր նա կատարել է շարունակ պատմութեան ընթացքում՝ ընտելութեան դէմ դնելով և խաղաղութիւն ստիպելով:—Ինչ վերաբերում է վերջապէս հռոմէական եկեղեցւոյ առաքելական գործունէութեան՝ նորա յաջողութիւնները աֆրիկական գաղթավայրերում, Չինաստանում, ամբողջ աւրեւելքում՝ ամենքն են, բայց կյաջողի արեւօք նորա այդ տեղերում կաթոլիկութեան համար այնպիսի հաստատ արմատներ ձգել, որ ապա ինչնոցա, էթէ մի ժամանակ ռոմանական երկրները ձեռքից գնան, այդ ապագայի հարց է և խիստ երկարալի հարց:

ԵԿԵՂԵՑԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ.

ՀԱՅԱԿՐՕՅԱԿԱՆ և ԴԱՌԱՆԱՓՈԽԱԿԱՆ
ՀԱՐԺՈՒՄԸ ՄԵՐ ՄԷՃ.

Արդեօք շատերն են, որոնք տեսնում են, թէ ինչպէս ընկել է կրօնի նշանակութիւնը մեր ժողովուրդի աշքում և որ աւուր աւելի է ընկնում: մտածմում ենք արդեօք, թէ ուր է տանում մեզ այս և ի՞նչ ողբալի հե-